

Strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine

UVOD.....	3
1. Zašto je donesena strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine?.....	4
2. Strateški ciljevi za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine.....	5
Uloga Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine.....	6
Uloga pravosudnih institucija.....	6
3. Metoda za implementaciju Strategije - <i>gender mainstreaming</i>	7
4. Vodič za postupanje u fazi implementacije.....	8
PLANIRAJ.....	8
URADI.....	9
PROVJERI.....	10
POBOLJŠAJ.....	11
5. Primjeri aktivnosti <i>gender mainstreaming-a</i>	12
Strateški cilj broj 1.....	12
Edukacija osoblja u pravosudnim institucijama.....	12
Analiza pitanja o rodnoj ravnopravnosti iz perspektive poslodavca/poslodavke.....	14
Strateški cilj broj 2.....	14
Ankete o rodnoj ravnopravnosti i jednakom pristupu pravdi.....	14
Rad na kvalitetu - kako bi se osigurali rodno neutralni radni procesi.....	14
Strateški cilj broj 3.....	15
Analiza državnog zakonodavnog okvira i njegova implementacija.....	15
“Rodna šetnja” stopama korisnika/korisnica pravosuđa.....	16
Strateški cilj broj 4.....	16
Analiza postupanja pravosudnih institucija u predmetima rodno zasnovanog nasilja..	16
Analiza presuda.....	16
ZAVRŠNE NAPOMENE.....	18
PRILOG 1 - Istaknuti međunarodni dokumenti.....	19
Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN 1325 „Žene, mir i sigurnost“.....	19
UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena.....	19
Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Protokol broj 12....	20
Evropska socijalna povelja.....	20
Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.....	21
Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.....	21
Strategija za ravnopravnost između žena i muškaraca u Evropi za period od 2020. do 2025. godine.....	22
PRILOG 2 - Poduzete aktivnosti na unapređenju rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine.....	23

Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini.....	23
Anketa o rodnoj ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine.....	23
Organizirane obuke od strane VSTV BiH.....	24
TAIEX radionica o rodno zasnovanom nasilju i jednakom pristupu pravdi.....	24

UVOD

Anketa o rodnoj ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine, u okviru koje su sudije/sutkinje, nesudsko osoblje, tužioc/tužiteljice, advokati/advokaticice, notari/notarke i sudski vještaci/vještakinje anonimno odgovorili/e na pitanja o rodnoj ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine, provedena je u maju i junu 2018. godine. Analiza rezultata ankete pokazala je da većina ispitanika/ca, koji/e su doživjeli/e seksualno i/ili rodno zasnovano uznemiravanje na radnom mjestu ili u vezi posla, incident nije prijavila zbog straha od posljedica. Pored toga, većina ispitanika/ca je mišljenja da se svijest o rodnoj ravnopravnosti u pravosuđu nalazi na srednjem nivou i da predstavlja važno pitanje koje je potrebno adresirati, prvenstveno putem odgovarajućih edukacija. Rezultati ankete ukazali su i na potrebu donošenja strategije za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine, na osnovu koje će svaka pravosudna institucija donijeti odgovarajuće provedbene akte, tj. akcione planove.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: VSTV BiH) usvojilo je *Strategiju za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine* (u daljnjem tekstu: Strategija), na osnovu koje će sve pravosudne institucije u Bosni i Hercegovini izraditi vlastite akcione planove, a sa ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine.

U prvom dijelu Strategije objašnjeno je zašto je ista potrebna, kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost u pravosuđu, kao i pozitivni efekti donošenja Strategije (1. dio). Potom se navode četiri strateška cilja, identificirana od strane VSTV BiH, te se definiraju uloge i odgovornosti VSTV BiH i pravosudnih institucija u implementaciji Strategije (2. dio). Strategijom je predstavljena i metoda, koja će se koristiti u procesu implementacije iste, tzv. *gender mainstreaming*, čijom će primjenom pravosudne institucije ostvariti postavljene strateške ciljeve. Strategija sadrži i vodič za postupanje u fazi implementacije (4. dio), kao i primjere aktivnosti *gender mainstreaming*-a, koji pravosudnim institucijama mogu koristiti u procesu pripreme akcionih planova (5. dio). Napominje se da dati primjeri nisu sveobuhvatni, te da je neophodno da se svaka pravosudna institucija opredijeli za vlastite aktivnosti *gender mainstreaming*-a i donese vlastiti akcioni plan, na osnovu identificiranih potreba pravosudne institucije.

1. Zašto je donesena strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine?

Rodna ravnopravnost postoji kada žene i muškarci imaju iste mogućnosti, prava i obaveze u svim sferama života. Ravnopravnost postoji kada sva ljudska bića imaju iste mogućnosti, prava i obaveze u svim sferama života, bez obzira na spol, etničku pripadnost, religiju, seksualno opredjeljenje, društveni položaj, itd. To znači da je rodna ravnopravnost važna komponenta u postizanju ravnopravnosti.

Ravnopravnost je temeljna vrijednost međunarodnog prava i svi glavni sporazumi o ljudskim pravima sadrže zabranu diskriminacije na osnovu spola i roda. Garancija pristupa pravdi, a posebno pristupa žena pravdi, jedna je od šest prioriteta Strategije za ravnopravnost spolova Vijeća Evrope u periodu od 2018. do 2023. godine. Standardi rodne ravnopravnosti koji se odnose na jednak pristup pravdi utemeljeni su u raznim međunarodnim konvencijama i pravnim instrumentima kao što su¹:

- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1325 „Žene, mir i sigurnost“ UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena;
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Protokol broj 12;
- Evropska socijalna povelja;
- Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima;
- Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i
- Strategija za ravnopravnost između žena i muškaraca u Evropi za period od 2020. do 2025. godine.

Kao potpisnica brojnih međunarodnih dokumenata, koji tretiraju pitanje ljudskih prava i sloboda, Bosna i Hercegovina dužna je podržavati princip rodne ravnopravnosti i aktivno težiti njegovom uspostavljanju, te osigurati svakome ostvarivanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

Pored Ustava Bosne i Hercegovine, Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Ustava Republike Srpske, Bosna i Hercegovina je uspostavila značajan zakonodavni okvir u oblasti rodne ravnopravnosti, unutar kojeg se posebno izdvajaju Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, koji promoviraju i štite ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, uređuju zaštitu od diskriminacije na temelju spola, te utvrđuju odgovornosti i obaveze nadležnih institucija Bosne i Hercegovine da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promoviranje i stvaranje uslova za jednako postupanje.

Stoga, zašto postoji potreba za strategijom za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu, kada imamo uspostavljen relevantan zakonodavni okvir?

Donošenje zakonodavnog okvira samo po sebi nije dovoljno. Naime, primjena zakonodavnog okvira može predstavljati prepreku u ostvarenju ciljeva, koje je zakonodavac/zakonodavka imao/la na umu, prilikom donošenja određenog pravnog akta. Zapravo, osobe, koje primjenjuju pravni okvir ponekad nisu ni svjesne rodni implikacija njegove primjene, odnosno rodne neravnopravnosti do koje ista može dovesti.

¹Kratak pregled, koji nije sveobuhvatan, dostupan je u *Prilogu 1*.

Rodna neravnopravnost košta. U mnogim slučajevima, javne politike se donose na temelju potreba dominantne društvene grupe ili onih, koji su tradicionalno donosioci odluka, uglavnom muškaraca. Pokreti za ženska prava, povećano učešće žena u procesu donošenja odluka, snažna posvećenost ljudskim pravima žena na svim nivoima i razvoj rodni studija, doprinijeli su da se razotkrije činjenica da se, prilikom kreiranja javnih politika, često ne uzimaju u obzir različite potrebe i položaj žena. Očito je da odluke o javnim politikama i uslugama, koje ne uzimaju u potpunosti u obzir potrebe i položaj konačnih korisnika/ca, mogu dovesti do neodgovarajućih rješenja i neadekvatne dodjele javnih sredstava.

Mnoge su prednosti visokog nivoa rodne ravnopravnosti unutar pravosudnih institucija, i to kako za samu organizaciju/instituciju tako i za stranke, odnosno korisnike/ce pravosuđa, prvenstveno u smislu njihovog prijema i tretmana. Poduzimanjem aktivnosti na unapređenju rodne ravnopravnosti, učinit će pravosudnu instituciju modernim/om i privlačnim/om poslodavcem/poslodavkom, koji/a je, kao takav/va, u stanju privući, ali i zadržati kvalificirane osobe unutar radnog kolektiva. S druge strane, dojam stranke da joj je garantiran jednak pristup pravdi i da je, tokom postupka, primljena i tretirana pravedno, tj. da je zadovoljena tzv. proceduralna pravda, vrlo često je značajnije za stranku od samog ishoda postupka. To znači da, ako stranka smatra da je tokom postupka zadovoljena tzv. proceduralna pravda, onda će njeno poštovanje i povjerenje u pravosuđe porasti, te je stoga vjerovatnije da će stranka prihvatiti konačni ishod sudskog postupka.

Pravednost, nepristranost, odsustvo korupcije, pristup državnim organima s jasnom podjelom odgovornosti, sistem koji dobro funkcioniše i sigurno okruženje su od ključne važnosti za osiguranje tzv. proceduralne pravde. Povjerenje u pravosuđe, koje je na visokom nivou, donijet će mnogobrojne povlastice. Primjera radi, ako žrtva rodno zasnovanog nasilja ima povjerenje u pravosudni sistem, onda će biti sklonija prijaviti zločine koje je pretrpjela. Ako takvo povjerenje ne postoji, počinjeno nasilje možda neće biti prijavljeno, pa samim tim uspostavljeni mehanizam zaštite neće moći da djeluje na počinioc/počiniteljice nasilja, ni preventivno niti reaktivno. Tužilaštva i sudovi, kao dio pravosuđa, u velikoj mjeri su odgovorni za stvaranje i očuvanje povjerenja javnosti u pravosuđe, kao i pravilnu primjenu međunarodnog i domaćeg pravnog okvira.

Aktivnosti na unapređenju rodne ravnopravnosti unutar pravosudne institucije, ali i u ophođenju prema strankama, odnosno javnosti, idu „ruku pod ruku“. Ako uposlenici/e pravosudnih institucija nisu svjesni/e značaja i principa rodne ravnopravnosti ili ako pak smatraju da njihov poslodavac/poslodavka nema interes ni kapacitet da osigura poštovanje principa rodne ravnopravnosti unutar institucije, onda se od uposlenika/ca pravosudnih institucija ne može očekivati da će se, prilikom prijema i tretmana stranaka i drugih korisnika/ca pravosuđa, voditi navedenim principima.

U svjetlu gore navedenog, a vodeći računa o ključnoj ulozi pravosudnih institucija u očuvanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i viziji i misiji VSTV BiH (da kontinuirano doprinosi učvršćivanju vladavine prava u BiH, kao i da, osiguravanjem nezavisnog, nepristranog, profesionalnog i efikasnog pravosuđa u BiH omogućiti jednak pristup pravdi i jednakost svih pred zakonom), VSTV BiH je usvojio ovu Strategiju.

2. Strateški ciljevi za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine

VSTV BiH je identificirao sljedeće strateške ciljeve za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine:

1. Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija i ostali uposlenici/uposlenice postavljaju, kao jedan od prioriteta institucije, unapređenje znanja i nivoa svijesti o pojmu roda, rodnim normama, metodi *gender mainstreaming-a*, rodnoj ravnopravnosti i jednakom pristupu pravdi.
2. Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija i ostali uposlenici/uposlenice osiguravaju da su radnim procesima u pravosudnim institucijama obuhvaćena pitanja rodne ravnopravnosti i jednakog pristupa pravdi, kao dio ciljeva radnih procesa institucije.
3. Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija i ostali uposlenici/uposlenice osiguravaju da se sve osobe koje dođu u kontakt s pravosudnim institucijama tretiraju na jednak način, kao i da im se omogući jednak pristup pravdi bez obzira na spol i/ili rod.
4. Sve osobe (stranke, svjedoci/svjedokinje, profesionalne stranke i drugi), koje dođu u kontakt sa pravosudnim institucijama, bilo da je takav kontakt ostvaren usmeno, pismeno ili putem društvenih mreža, smatraju da su pravosudne institucije utemeljene na principima rodne ravnopravnosti. I muškarci i žene imaju visok nivo povjerenja u pravosuđe.

▪ **Uloga VSTV BiH**

VSTV BiH koordinira procesom donošenja akcionih planova od strane pravosudnih institucija, te pruža podršku i donosi uputstva u okviru navedenog procesa, sa krajnjim ciljem omogućavanja jednakog pristupa pravdi i jednakosti svih građana pred zakonom, osiguranjem nezavisnog, nepristranog, profesionalnog, efikasnog i transparentnog pravosuđa.

U tom smislu, VSTV BiH će pravosudnim institucijama pružati stručnu podršku u procesu pripreme akcionih planova za implementaciju Strategije, te odobravati pripremljene akcione planove, pri čemu će VSTV BiH provjeravati, između ostalog, i da li su akcioni planovi usklađeni s utvrđenim strateškim ciljevima. Po odobravanju akcionih planova pravosudnih institucija, VSTV BiH će vršiti redovan nadzor nad njihovom primjenom.

Na temelju informacija koje pravosudne institucije budu dostavljale VSTV BiH u vezi donošenja i provođenja akcionih planova za implementaciju Strategije, VSTV BiH će u svoj godišnji izvještaj uključiti i informaciju o stanju rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine.

▪ **Uloga pravosudnih institucija**

Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija odgovorni/e su za implementaciju ove Strategije, te se obavezuju redovno informirati VSTV BiH o svim aktivnostima, poduzetim u tu svrhu. Izvještaj o aktivnostima, poduzetim u cilju implementacije Strategije, i postignutim rezultatima, pravosudne institucije će podnositi VSTV BiH uz svoje redovne godišnje izvještaje.

Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija se obavezuju uključiti osoblje oba spola na svim nivoima unutar institucije u proces implementacije Strategije, odnosno donošenja i primjene akcionih planova.

3. Metoda za implementaciju Strategije - *gender mainstreaming*²

Ova Strategija će se implementirati primjenom *gender mainstreaming*-a, a što će pravosudne institucije uzeti u obzir prilikom izrade vlastitih akcionih planova. U ovom dijelu Strategije predstavljen je koncept *gender mainstreaming*-a.

Gender mainstreaming je pristup u donošenju politika, koji uzima u obzir interese i potrebe muškaraca i žena. Koncept *gender mainstreaming* prvi put je predstavljen 1985. godine na Svjetskoj konferenciji o ženama u Nairobiju. Usvojen je kao strategija u međunarodnoj politici o rodnoj ravnopravnosti putem Pekinške platforme za akciju, usvojene na Četvrtoj UN-ovoj svjetskoj konferenciji o ženama u Pekingu 1995. godine, a potom i kao instrument za promociju rodne ravnopravnosti na svim nivoima.

Vijeće Evrope je 1998. godine definiralo *gender mainstreaming* na sljedeći način³:

(Re)organizacija, unapređenje, razvoj i evaluacija procesa donošenja politika, kroz ugradnju perspektive rodne ravnopravnosti u sve politike na svim nivoima i u svim fazama, od strane aktera koji su obično uključeni u proces donošenja politika.

Mora se imati na umu da žene i muškarci imaju različite potrebe, kao i životne uslove i okolnosti, uključujući i nejednak pristup i kontrolu nad moći, resursima, ljudskim pravima i institucijama, kao i pravosudnom sistemu. Cilj *gender mainstreaming*-a je uzimanje u obzir navedenih razlika, prilikom osmišljavanja, implementiranja i evaluacije politika, projekata i radnih procesa, tako da i muškarci i žene imaju koristi od navedenih politika, projekata i radnih procesa, s krajnjim ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti, umjesto produbljivanja postojećih razlika. Stoga, *gender mainstreaming* predstavlja instrument za ostvarenje rodne ravnopravnosti.

Kada se *gender mainstreaming* pravilno adresira i primijeni, dobijamo jedan transformativni pristup s velikim potencijalom za društvene promjene. Riječ je o dugoročnoj strategiji. Svaki korak je važan na putu ka usvajanju ovog pristupa, ali njegova potpuna i automatska integracija u proces donošenja politika zahtijeva vrijeme.

Važno je da pravosudne institucije integriraju *gender mainstreaming* u sve faze razvoja i implementacije politika, projekata i radnih procesa na svim nivoima, i to kako unutar institucije tako i van nje, tj. u kontaktu s vanjskim stranama.

² *Gender mainstreaming* predstavlja ugradnju prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve zakone, strategije, planove, programe i aktivnosti društva, radi postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova, uzimajući u obzir posljedice koje će navedeni zakoni, strategije, planovi, programi i aktivnosti imati na žene i muškarce. Dakle, *gender mainstreaming* predstavlja uvođenje rodne perspektive, odnosno uključivanje rodne perspektive u sve strateške procese planiranja, sa ciljem stvaranja jednakih prilika za žene i muškarce u svim sferama njihovog života i rada. Pojam *gender mainstreaming* je teško prevesti na službene jezike Bosne i Hercegovine, a pri tome zadržati potpuno značenje ovog pojma. Ovaj pojam se često prevodi kao „uvođenje rodne perspektive“, „pristup baziran na genderu“, „rodno osviještena politika“ i sl. Međutim, nijedan od ovih pojmova ne odgovara u potpunosti onome što *gender mainstreaming* suštinski predstavlja, a to je uvođenje pitanja ravnopravnosti polova u sve glavne tokove društva. Stoga, a radi preciznosti, i u domaćoj literaturi se najčešće koristi upravo pojam *gender mainstreaming* kao takav.

³ Portal Vijeća Evrope, rodna ravnopravnost, www.coe.int

4. Vodič za postupanje u fazi implementacije

Rad na uvođenju *gender mainstreaming*-a, kao i svaki drugi rad koji za cilj ima unapređenje kvaliteta, je aktivnost koja se provodi u fazama. Redovna evaluacija i poduzimanje aktivnosti, na koje je takva evaluacija ukazala, od ključne su važnosti za održavanje visokog nivoa svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti među svim uposlenicima/uposlenicama pravosudne institucije.

Uvođenje *gender mainstreaming*-a u pravosuđe može se postići primjenom, tzv. Demingovog PDCA ciklusa (PDCA: *Plan - Do - Check - Act*/ Planiraj - Uradi - Provjeri - Poboljšaj), koji može poslužiti kao vodič za različite faze procedure⁴:

PLANIRAJ - URADI - PROVJERI - POBOLJŠAJ

▪ PLANIRAJ

U početnoj fazi potrebno je planirati proces *gender mainstreaming*-a i utvrditi dostupne resurse, ciljeve i ograničenja procesa, kao i realne rokove za poduzimanje aktivnosti. Također je važno identificirati potencijalne rizike, koji mogu ometi ili usporiti rad na uvođenju *gender mainstreaming*-a. Mogući rizici mogu biti nedostatak podrške ili interesa rukovodioca/rukovoditeljice pravosudne institucije, nedostatak znanja i svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti, otpor ka promjenama i nedostatak resursa.

Određene aktivnosti su već poduzete sa ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine. Primjeri nekih od navedenih aktivnosti dati su u Prilogu 2. Strategije, te ih pravosudne institucije mogu uzeti u obzir u fazi planiranja vlastitih aktivnosti.

Jedna od polaznih tačaka u procesu planiranja može biti i procjena nivoa svijesti i znanja o pitanjima rodne ravnopravnosti unutar pravosudne institucije, a što se može učiniti provođenjem anketa u cilju samoprocjene institucije. Ovakva procjena može potom biti popraćena diskusijom među osobljem. Rezultati navedenih anketa mogu pomoći da se odluči koje aktivnosti *gender mainstreaming*-a je potrebno provesti u pravosudnoj instituciji. Na taj način, svaka pravosudna institucija će dobiti vlastite rezultate ankete, koji se onda mogu uporediti s rezultatima iste ankete, ponovo provedene u nekoj kasnijoj fazi, sve sa ciljem mjerenja rezultata aktivnosti, koje je pravosudna institucija poduzela u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti u različitim fazama uvođenja *gender mainstreaming*-a.

Važno je istaći i da se nivo svijesti i znanja o pitanjima rodne ravnopravnosti, kao i eventualni rizici, kao npr. otpor dijela ili kompletnog osoblja pravosudne institucije, mogu, i vjerovatno hoće razlikovati od institucije do institucije. Zbog toga, u ovoj fazi nije moguće izdati jasno uputstvo pravosudnim institucijama o tome koje aktivnosti *gender mainstreaming*-a je neophodno provesti u pravosudnoj instituciji.

O tome kako ostvariti ciljeve i kako pratiti napredak ka njihovom ostvarenju mora se razgovarati i odlučiti unutar svake pravosudne institucije.

⁴ PDCA krug Edwardsa Deminga. PDCA krug, katkad nazivan i PDCA, „Demingovo kolo“ ili „Demingov ciklus“, razradio je poznati konsultant za poslovno upravljanje dr. William Edwards Deming 1950-tih godina. PDCA krug predstavlja neprekidan ciklus, koji se sastoji od 4 faze, a čiji je rezultat poboljšanje određenog procesa, proizvoda ili usluge i rješavanje određenih problema. Obuhvata sistematsko testiranje mogućih rješenja, evaluaciju rezultata i primjenu onih rješenja, koja su utvrđena najefikasnijim.

U ovoj fazi, predlaže se poduzimanje sljedećih koraka:

1. Utvrđivanje dostupnih resursa od strane rukovodioca/rukovoditeljica pravosudnih institucija;
2. Utvrđivanje ciljeva i ograničenja predstojeći aktivnosti, kao i rokova za njihovo poduzimanje, od strane rukovodioca/rukovoditeljica pravosudnih institucija;
3. Informiranje osoblja o usvajanju Strategije i obavezi pravosudnih institucija da istu implementiraju, donošenjem i realizacijom akcionih planova za implementaciju Strategije;
4. Uspostavljanje radne grupe, koja će diskutirati o potrebama i poteškoćama korisnika/ca pravosuđa, tj. svih osoba koje dolaze u kontakt s pravosuđem, kao i osoblja pravosudne institucije, te pripremiti preliminarnu analizu o tome.
Ovu aktivnost je moguće provesti na više načina, poput provođenja ankete u cilju samoprocjene među osobljem pravosudne institucije, te diskusije o rezultatima iste, a što može poslužiti kao osnova za daljnji rad;
5. Predstavljanje rezultata preliminarne analize radne grupe rukovodiocu/rukovoditeljici pravosudne institucije;
6. Predstavljanje rezultata preliminarne analize radne grupe osoblju pravosudne institucije;
7. Donošenje odluke o aktivnostima *gender mainstreaming*-a, koje će pravosudna institucija poduzeti. Odluku zajednički donose rukovodilac/rukovoditeljica i osoblje pravosudne institucije;
8. Sačinjavanje nacrtu akcionog plana pravosudne institucije od strane radne grupe, a na temelju odluke iz prethodne tačke. Akcioni plan obavezno sadrži aktivnosti *gender mainstreaming*-a, koje će pravosudna institucija poduzeti, nosioce/nositeljice implementacije istih, rokove za njihovo poduzimanje, te način i rokove izvještavanja o njihovom provođenju i
9. Usvajanje akcionog plana od strane pravosudne institucije.

▪ URADI

Nakon faze planiranja, slijedi rad radne grupe na realizaciji aktivnosti *gender mainstreaming*-a, u skladu sa usvojenim akcionim planom. *Gender mainstreaming* je proces koji iziskuje vrijeme i posvećenost svog osoblja pravosudne institucije na svim nivoima, uključujući muškarce i žene. Ovaj proces treba biti proveden unutar i od strane same organizacije, kako bi rukovodstvo i osoblje stekli osjećaj vlasništva nad samim procesom i ostvarenim rezultatima. Izuzetno je važno da rukovodioci/rukovoditeljice pruže aktivnu podršku i uzmu učešće u aktivnostima ove faze procesa.

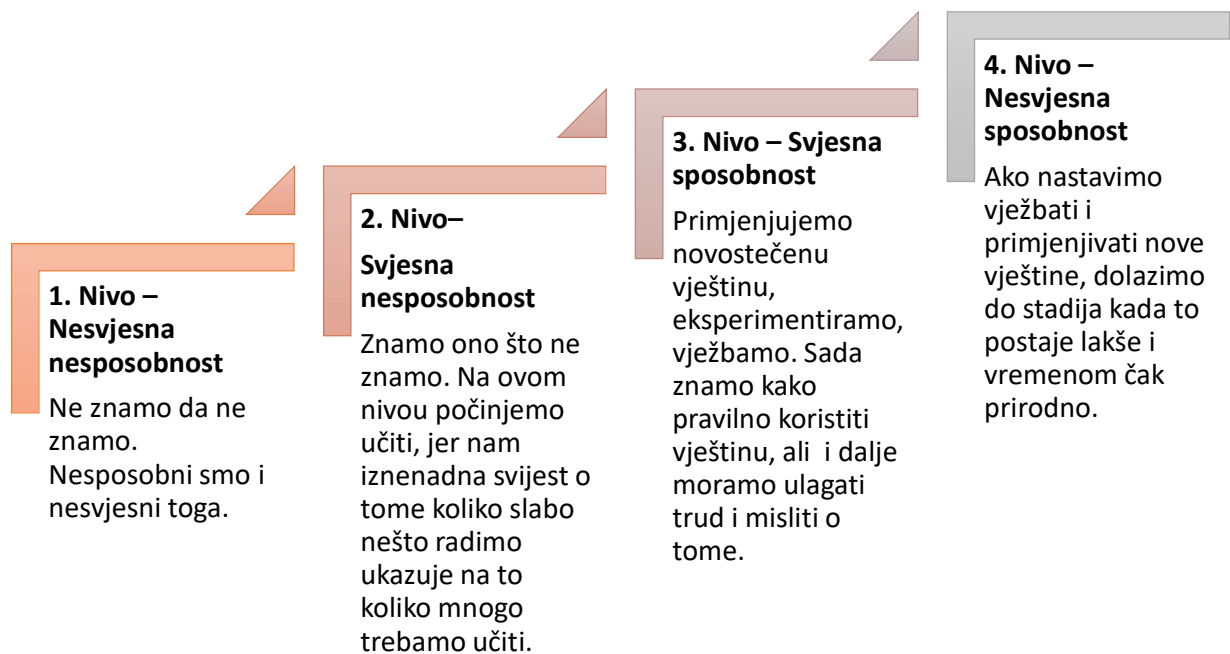
U ovoj fazi, predlaže se poduzimanje sljedećih koraka:

1. Formiranje radnih grupa za realizaciju akcionog plana;
2. Davanje uputstva za postupanje i izvještavanje formiranim radnim grupama;
3. Održavanje sastanka svake radne grupe, sa ciljem utvrđivanja načina realizacije predstojećih aktivnosti *gender mainstreaming*-a;
4. Realizacija aktivnosti *gender mainstreaming*-a;
5. Analiza rezultata realiziranih aktivnosti *gender mainstreaming*-a od strane radnih grupa i
6. Predstavljanje rezultata analize iz prethodne tačke i diskusija o tome unutar pravosudne institucije. U zavisnosti od poduzete aktivnosti, diskusije se mogu voditi u manjim radnim grupama ili na plenarnoj sjednici institucije.

▪ PROVJERI

U ovoj fazi, neophodno je izvršiti analizu poduzetih aktivnosti *gender mainstreaming*-a i njihovih rezultata. Da bi bilo moguće provesti ovu i narednu fazu procesa („provjeri“ i „poboljšaj“), neophodno je da se aktivnosti *gender mainstreaming*-a već neko vrijeme provode od strane pravosudne institucije. Dolje prikazana „Ljestvica sposobnosti“ psihologa Thomasa Gordona opisuje proces razvoja sposobnosti i svijesti, te je veoma vrijedan instrument u razumijevanju faza, kroz koje pojedinac/pojedinka prolazi tokom procesa učenja, te opredjeljivanja za najbolji metod podučavanja.

LJESTVICA SPOSOBNOSTI

Na početku procesa uvođenja *gender mainstreaming*-a, može se pretpostaviti da se organizacija nalazi na 1. nivou, tj. da je organizacija nesvjesna činjenice da ne posjeduje stručnost u oblasti rodne ravnopravnosti. Najčešće nismo ni svjesni da rodna ravnopravnost može biti pitanje, koje je moguće uključiti u svakodnevne radne procese institucije. Cilj realizacije aktivnosti upravo i jeste dostizanje narednog nivoa na „Ljestvici sposobnosti“. Čak i kada je rezultate teško ostvariti, mjeriti, pratiti i evidentirati, pravosudna institucija treba konstantno težiti da dosegne 4. nivo „Ljestvice sposobnosti“. Kako poduzimanje aktivnosti *gender mainstreaming*-a bude napredovalo i kako sposobnosti svakog/svake uposlenika/uposlenice pravosudne institucije budu dostizale nove nivoe, vrlo je moguće da će rezultati anketa, koje budu ponavljane s vremena vrijeme, biti lošiji, bar u inicijalnoj fazi, u odnosu na rezultate prvobitne ankete, koju je institucija provela na početku samog procesa. To je potpuno prirodno, s obzirom na činjenicu da što više znanja stičemo, više smo u stanju preispitivati određene pojave.

Dugoročno promatrano, krajnji cilj jeste da pravosudna institucija ne mora više posebno uzimati u obzir rodnu perspektivu, jer je ista već integrirana u sve radne procese i prirodan je dio funkcioniranja pravosudne institucije.

U ovoj fazi, predlaže se poduzimanje sljedećih koraka:

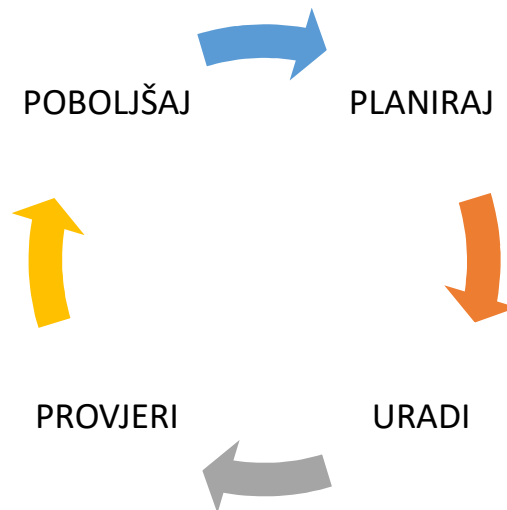
1. Provođenje nove ankete u cilju samoprocjene ili poduzimanje drugih aktivnosti, u cilju procjene napretka pravosudne institucije na „Ljestvici sposobnosti“ i
2. Donošenje odluke o narednim aktivnostima, na osnovu rezultata nove ankete ili drugih poduzetih aktivnosti, u skladu s prethodnom tačkom.

▪ POBOLJŠAJ

Važno je pravilno pratiti rezultate poduzetih aktivnosti, kao i implementirati i pratiti mjere za unapređenje utvrđenog stanja, poput izmjena određenih radnih procesa i slično. U ovoj fazi, pravosudna institucija mora donijeti odluku o sadržaju i načinu implementacije daljnjih aktivnosti *gender mainstreaming*-a, vodeći računa o napretku postignutom do tog momenta, sve sa ciljem dostizanja sljedećeg nivoa „Ljestvice sposobnosti“ ili, u najmanju ruku, zadržavanja na trenutnom, tj. do tada dostignutom nivou.

U ovoj fazi, predlaže se poduzimanje sljedećih koraka:

1. Poduzimanje daljnjih aktivnosti *gender mainstreaming*-a i implementacija mjera za unapređenje utvrđenog stanja, poput izmjena određenih radnih procesa i slično, od strane rukovodioca/rukovoditeljica, radnih grupa i/ili pojedinih uposlenika/ca pravosudnih institucija;
2. Podnošenje izvještaja o poduzetim aktivnostima i postignutim rezultatima VSTV BiH i
3. Po završetku ove faze, pravosudne institucije nastavljaju s radom na unapređenju rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine, te ponovo započinju sa fazom „Planiraj“ gore opisanog ciklusa.

5. Primjeri aktivnosti *gender mainstreaming*-a

U ovom dijelu dati su primjeri aktivnosti *gender mainstreaming*-a. Napominje se da dati primjeri nisu sveobuhvatni, te da je neophodno da se svaka pravosudna institucija opredijeli za vlastite aktivnosti *gender mainstreaming*-a i donese vlastiti akcioni plan, na osnovu identificiranih potreba pravosudne institucije.

Aktivnosti *gender mainstreaming*-a treba odrediti i implementirati vodeći računa o identificiranim strateškim ciljevima za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine.

Primjeri aktivnosti za svaki od četiri utvrđena strateška cilja dati su u daljnjem tekstu. Određene aktivnosti se preklapaju, te su stoga relevantne za više od jednog strateškog cilja.

▪ Strateški cilj broj 1

Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija i ostali uposlenici/ce postavljaju, kao jedan od prioriteta institucije, unapređenje znanja i nivoa svijesti o pojmu roda, rodnim normama, metodi gender mainstreaming-a, rodnoj ravnopravnosti i jednakom pristupu pravdi.

Edukacija osoblja u pravosudnim institucijama

Svom osoblju pravosudne institucije neophodno je osigurati odgovarajuću edukaciju, te uključenost u proces implementacije Strategije, kako bi se osjećali njegovim dijelom. Jedan od načina za postizanje naprijed navedenog može biti započinjanje procesa uvođenja *gender mainstreaming*-a pozivanjem vanjskih predavača/predavačica, konsultanata/konsultantica i profesionalaca/profesionalki iz nevladinih i/ili međunarodnih organizacija, koji/e će prezentirati odabrane teme. Po održavanju edukacije ili seminara, mogu se organizirati i diskusije u manjim radnim grupama. U daljnjem tekstu, dati su primjeri tema i pitanja, o kojima se može razgovarati.

Opća pitanja:

- Šta se može uraditi kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost u pravosudnoj instituciji, kako interno tako i prema vanjskim stranama - korisnicima/korisnicama pravosuđa?
- Koju ulogu ostvaruju različite struke/organizacije/organi vlasti u otkrivanju, sprečavanju, osuđivanju i brizi o počiniocima/počiniteljicama i žrtvama rodno zasnovanog nasilja?
- Na koji se način izražavamo u pravosudnoj instituciji? Da li imamo različite nivoe tolerancije u vezi toga kako se izražavamo?
- Kako reagirati na „Tehnike potiskivanja⁵“?
- Na koji nas način hijerarhijska struktura unutar organizacije može spriječiti da razgovaramo o eventualnom neprimjerenom izražavanju ili praksama na radnom mjestu?
- Da li se muškarci i žene različito vrednuju unutar organizacije? Kako? Zašto?
- Na koji se način vrši raspodjela zadataka među muškarcima i ženama?

⁵ Tehnike potiskivanja predstavljaju koncept koji je 1945. godine predstavio norveški psiholog i filozof Ingjald Nissen. Tehnike potiskivanja definiraju se kao strategija socijalne manipulacije, kojom dominantna grupa održava svoju poziciju nadmoći unutar (uspostavljene ili skrivene) hijerarhije.

- Koje aktivnosti pravosudne institucije mogu poduzeti, kako bi podigle nivo svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti?

Analiza sigurnosti i zaštite

- Koje su politike i procedure usvojene, te koja je oprema osigurana, kako bi se osoblju pravosudne institucije i vanjskim stranama osigurala sigurnost i zaštita, prilikom boravka unutar institucije?
- Šta je potrebno nama, kao profesionalcima/profesionalkama, a šta vanjskim stranama, kako bi se osiguralo sigurno i zaštićeno radno ozračje?
- Koje sigurnosne mjere postoje u pravosudnoj instituciji?
- Da li postoje posebne prostorije za smještaj žrtve tokom boravka u pravosudnoj instituciji, kako bi se izbjeglo njeno sretanje sa osumnjičenim/osumnjičenom i/ili svjedocima/svjedokinjama prije ulaska u sudnicu? Da li postoje uslovi za svjedočenje žrtve iz posebne prostorije?
- Da li su uvedene i druge mjere sa ciljem osiguranja sigurnog okruženja unutar pravosudne institucije?
- U predmetima rodno zasnovanog nasilja, kao i u svim drugim predmetima, sudija/sutkinja je, odgovoran/na za održavanje reda u sudnici. Na koji će način sudija/sutkinja vršiti navedeno pravo i dužnost u odnosu na učesnike/ce u postupku?
- Kako reagirati na „Tehnike potiskivanja“ i suptilne prijetnje, koje stranke razmjenjuju tokom postupka?
- Da li postoji potreba i da li je osoblju pravosudne institucije dostupna psihološka podrška, u slučaju rada na „teškim“, tj. emotivno iscrpljujućim predmetima, poput predmeta, koji se odnose na fizičko i/ili psihološko nasilje, zlostavljanje djece, mučenje, itd.?
- Da li su uposlenici/ce sudske policije pravilno obučeni/e i da li im stoje na raspolaganju sredstva, neophodna za pružanje pomoći i zaštite osobama koje dolaze u instituciju?
- Da li zaštitu vrše i uposlenici i uposlenice sudske policije?
- Da li postoje propusti u postojećem sistemu sigurnosti i zaštite i kako se mogu ispraviti?
- Na koji način odgovori na gore postavljena pitanja mogu uticati na nas?
- Na koji način odgovori na gore postavljena pitanja mogu uticati na vanjske strane, tj. osobe koje dolaze u kontakt s pravosuđem?

Uloga zajednice i kulture

- Da li djevojčice i dječake tretiraju drugačije kod kuće/ u školi/ u javnosti? Kako? Je li to dobro ili loše?
- Da li mi/ društvo/ škola/ porodica imamo drugačija očekivanja od dječaka i djevojčica? Je li to dobro ili loše?
- Kakve uloge zajednica i kultura nameću ženskim i muškim članovima zajednice?
- Da li muške žrtve tretiraju drugačije od ženskih?
- Da li počinioc tretiraju drugačije od počiniljica?
- Na koji način nasilje i korupcija (ekonomska korupcija, korupcija među prijateljima, poslovna korupcija i potencijalna korupcija u pravnom sistemu) utiču na rodno zasnovano nasilje?

Odnosi prema medijima i njihova uloga

- Da li u pravosudnoj instituciji postoji politika, koja regulira odnos prema medijima?

- Na koji način pravosudna institucija predstavlja javnosti rad na predmetima, koji privlače veliku pažnju javnosti/medija?
- Da li je praksa izdavanja saopćenja za javnost uobičajena u pravosudnoj instituciji, uz zaštitu ličnih podataka učesnika/ca postupka?
- Kako mediji izvještavaju o sudskim predmetima? Da li je jezik koji mediji koriste rodno neutralan? Šta pravosudna institucija može učiniti, kako bi osigurala da izvještavanje medija bude tačno i rodno neutralno?
- Da li u pravosudnoj instituciji postoji politika, koja regulira način komuniciranja institucije u društvenim medijima?
- Na koji način je potrebno upoznati javnost o radu pravosudne institucije na unapređenju rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine?

Analiza pitanja o rodnoj ravnopravnosti iz perspektive poslodavca/poslodavke

Postoje jasne strukturalne razlike između muškaraca i žena na tržištu rada. Da bi se muškarcima i ženama zaposlenim u pravosudnim institucijama pružile jednake mogućnosti, u smislu unapređenja na poslu i rasta plate, u svakoj pravosudnoj instituciji moraju biti poduzete aktivnosti sa ciljem osiguranja rodne ravnopravnosti. U vezi s tim, preporučuje se diskusija o sljedećim temama:

- Da li su profesije u kojima dominiraju žene jednako plaćene kao i profesije u kojima dominiraju muškarci?
- Koliko muškaraca i žena zauzima rukovodeće pozicije unutar pravosudne institucije? Ukoliko su to većinom muškarci ili žene, razgovarajte o tome šta se može uraditi kako bi muškarci i žene bili podjednako zastupljeni.
- Kako ohrabriti žene, koje bi potencijalno bile dobre rukovoditeljice, da se prijave na rukovodeće pozicije, te ih predložiti za takvu poziciju?
- Da li je obim posla podjednako raspoređen među muškarcima i ženama unutar pravosudne institucije?
- Da li pravosudna institucija može ravnopravno osigurati muškarcima i ženama mogućnost brige za svoju djecu? Da li je moguće uspješno kombinirati roditeljstvo i zaposlenje? Koja su poboljšanja potrebna?

▪ **Strateški cilj broj 2**

Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija i ostali uposlenici/uposlenice osiguravaju da su radnim procesima u pravosudnim institucijama obuhvaćena pitanja rodne ravnopravnosti i jednakog pristupa pravdi, kao dio ciljeva radnih procesa institucije.

Ankete o rodnoj ravnopravnosti i jednakom pristupu pravdi

Interne i eksterne ankete o navedenim pitanjima neophodno je redovno provoditi, analizirati njihove rezultate, te poduzimati odgovarajuće aktivnosti, kako bi se otklonile eventualno utvrđene nepravilnosti.

Rad na kvalitetu - kako bi se osigurali rodno neutralni radni procesi

Na osnovu rezultata svih ostalih poduzetih aktivnosti, radne grupe pravosudnih institucija će osigurati da se utvrđeni rezultati pravilno adresiraju, da su radnim procesima u pravosudnim institucijama obuhvaćena pitanja rodne ravnopravnosti i jednakog pristupa pravdi.

▪ Strateški cilj broj 3

Rukovodioci/rukovoditeljice pravosudnih institucija i ostali uposlenici/uposlenice osiguravaju da se sve osobe, koje dođu u kontakt sa pravosudnim institucijama, tretiraju na jednak način, kao i da im se omogući jednak pristup pravdi bez obzira na spol i/ili

Analiza državnog zakonodavnog okvira i njegova implementacija

Državni zakonodavni okvir neophodno je konstantno analizirati i revidirati, kako bi se osigurala njegova usklađenost s međunarodnim dokumentima, standardima i praksom, koji su podložni povremenim izmjenama i dopunama. Iako pravosudne institucije nisu nadležne za usvajanje, izmjenu i dopunu zakona, one pak tumače i primjenjuju važeće zakone, te su stoga svjesne nedostataka zakonodavnog okvira, kao i problema u njegovoj primjeni.

U vezi s tim, moguće je da će se utvrditi da je određene prakse i procedure neophodno izmijeniti/dopuniti, kako bi se osiguralo da primjena zakonodavnog okvira zaista jamči rodnu ravnopravnost i jednak pristup pravdi. Ukoliko pravosudne institucije identificiraju nedostatke u domaćem zakonodavnom okviru i/ili probleme u njegovoj primjeni, potrebno je da o tome obavijeste VSTV BiH, u cilju podnošenja prijedloga za izmjene i dopune spornog zakona. U vezi s tim, preporučuje se diskusija o sljedećim temama:

- Da li postoje određene zakonske odredbe, koje su izričito diskriminatorne ili nisu „rodno osjetljive“, te ne uzimaju u obzir društveni položaj žena i/ili muškaraca? Da li postoje pravne praznine, u vezi pitanja, koja nerazmjerno utiču na žene?
- Da li postoje sporna tumačenja ili prakse u primjeni određenih zakonskih odredbi, koje za posljedicu imaju diskriminaciju žena ili pak sprečavaju jednak pristup pravdi žena?
- Da li su rodni stereotipi i predrasude prisutni u procesu donošenja i/ili primjene zakona? Ovo bi se moglo utvrditi analizom sudske prakse u određenim oblastima.
- Da li su uspostavljeni mehanizmi pozivanja na odgovornost i da li isti funkcioniraju?
- Koje se informacije o pravima i pravnim procedurama dijele s javnošću i kako se te informacije prenose javnosti? Da li su dostupne svim kategorijama društva?
- Postoji li funkcionalan sistem pravne pomoći za osobe, koje nemaju ekonomskih sredstava za pravno zastupanje, te plaćanje propisanih taksi i troškova?
- Na koji način pravosudna institucija potiče žrtve rodno zasnovanog nasilja da prijave pretrpljeno nasilje, te na koji način postupa po takvim prijavama?
- Da li je zakonodavni okvir adekvatan za uspješnu prevenciju, otkrivanje, istragu, gonjenje i osuđivanje počilaca/počiniteljica u predmetima rodno zasnovanog nasilja?
- Da li pravosudne institucije pravilno primjenjuju važeći zakonodavni okvir ili postoje propusti u njegovoj primjeni?
- Da li postoji adekvatan zakonodavni okvir koji osigurava tajnost ličnih podataka žrtava?
- Koji su dokazi neophodni za donošenje osuđujuće presude u predmetima rodno zasnovanog nasilja? Da li je iskaz žrtve dovoljan? Ukoliko nije, koji su to drugi dokazi?
- Koju težinu na sudu nosi izjava svjedoka/svjedokinje, koji/a nije prisustvovao/la vršenju krivičnog djela, ali je razgovarao/la sa žrtvom nakon toga? Da li se takav dokaz prihvata i kako se vrednuje?

“Rodna šetnja” stopama korisnika/korisnica pravosuđa

Preporučuje se da se pravosudne institucije upoznaju s načinom, na koji korisnici/korisnice pravosuđa dolaze do institucije, i to tako što će obaviti tzv. rodnu šetnju, te utvrditi koliko je inkluzivno i sigurno fizičko okruženje pravosudne institucije. U vezi s tim, preporučuje se diskusija o sljedećim temama:

- Na koje načine korisnici/korisnice pravosuđa dolaze do pravosudne institucije?
- Da li je neposredno okruženje pravosudne institucije sigurno? Ukoliko nije, da li je moguće pokrenuti proces adaptacije okruženja, te u isti uključiti općinske i/ili druge nadležne organe, te na taj način osigurati sigurno okruženje za korisnike pravosuđa?
- Da li u pravosudnoj instituciji postoji posebna prostorija, u koju je moguće smjestiti žrtve/ svjedoke/svjedokinje?
- Da li je u pravosudnoj instituciji osigurana podrška svjedocima/svjedokinjama?
- Da li su u pravosudnoj instituciji prisutni zaštitari/zaštitarke?
- Da li je pristup pravosudnoj instituciji moguć za osobe koje dolaze s djecom?
- Razgovarajte o tome na koji način objekat pravosudne institucije i njegovo okruženje utiču na pristup korisnika/ca pravosuđu.

▪ Strateški cilj broj 4

Sve osobe (stranke, svjedoci/svjedokinje, profesionalne stranke i drugi), koje dođu u kontakt s pravosudnim institucijama, bilo da je takav kontakt ostvaren usmeno, pismeno ili putem društvenih mreža, smatraju da su pravosudne institucije utemeljene na principima rodne ravnopravnosti. I muškarci i žene imaju visok nivo povjerenja u pravosuđe.

Analiza postupanja pravosudnih institucija u predmetima rodno zasnovanog nasilja

- Koliko često osobe, koje prijave rodno zasnovano nasilje policiji, povlače informacije date kasnije u postupku (kada je predmet u tužilaštvu ili sudu)?
- Da li je za tužioca/tužiteljicu moguće nastaviti postupak, čak i ako žrtva više ne želi da učestvuje u postupku?
- Postoje li tužioci/tužiteljice koji/e su prošli/e specijalnu edukaciju za rad na predmetima rodno zasnovanog nasilja?
- Moguće je angažirati vanjskog stručnjaka/stručnjakinju ili studenta/studenticu, koji/a će prisustvovati ročištima, kako bi se utvrdilo na koji se način nosioci/nositeljice pravosudnih funkcija i ostali profesionalni učesnici/učenice u postupku ponašaju, u smislu ravnopravnog tretiranja muškaraca i žena.

Analiza presuda

Vanjskog stručnjaka je moguće angažirati i za analizu istraga i presuda u predmetima rodno zasnovanog nasilja, porodičnog prava i migracija, sa ciljem pripreme izvještaja o određenim pojavama, povezanim s ovim predmetima, a po nalogu pravosudne institucije.

U vezi s tim, preporučuje se razmatranje sljedećih tema:

- Da li se muškarci i žene tretiraju na isti način? Da li slični predmeti obično imaju isti ishod? Da li se za isto krivično djelo izriču iste kazne, bez obzira na spol (počinioca/počiniteljice)?
- Na koji je način najbolji interes djeteta obrazložen u presudama?
- Da li se onima koji traže azil postavljaju ista pitanja i da li im se pruža ista zaštita, bez obzira na spol?
- Da li je jezik, koji se koristi u presudama, rodno neutralan?
- Kakav se jezik koristi u predmetima seksualnog nasilja? Primjera radi, da li kažemo/pišemo „počinilac ju je poljubio“ ili pak „počinilac je gurnuo svoj jezik u žrtvina usta“. Koja je razlika? Koju konstataciju je pravilno koristiti? Postoje li drugi primjeri?

ZAVRŠNE NAPOMENE

Ova Strategija predstavlja strateški dokument općeg karaktera, na temelju kojeg pravosudne institucije donose i dostavljaju VSTV BiH vlastite akcijske planove, a zatim pristupaju njihovoj implementaciji. U procesu implementacije Strategije, pravosudne institucije će se koristiti tzv. *gender mainstreaming*-om, čijom će se primjenom ostvariti postavljeni strateški ciljevi.

Strategija također daje smjernice o tome kako ostvariti rezultate implementirajući odgovarajuće aktivnosti u pravosudnim institucijama, dok vodič za postupanje u fazi implementacije može poslužiti kao okvir za planiranje aktivnosti. Bez obzira na to, svaka pravosudna institucija ponaosob, a na temelju vlastitih utvrđenih potreba, donosi odluku o aktivnostima *gender mainstreaming*-a, koje će provesti.

Aktivna podrška rukovodilaca/rukovoditeljica pravosudnih institucija od ključne je važnosti u procesu implementacije Strategije. Podjednako je važno da osoblje pravosudnih institucija na svim nivoima i oba spola bude uključeno i angažirano u navedenom procesu. VSTV BiH koordinira procesom donošenja akcionih planova od strane pravosudnih institucija, te pruža podršku i donosi uputstva u okviru navedenog procesa, sa krajnjim ciljem omogućavanja jednakog pristupa pravdi i jednakosti svih građana pred zakonom, osiguranjem nezavisnog, nepristranog, profesionalnog, efikasnog i transparentnog pravosuđa.

Unaprijeđena rodna ravnopravnost u pravosuđu Bosne i Hercegovine podrazumijeva uvođenje *gender mainstreaming*-a u sve radne procese unutar pravosudne institucije, a što iziskuje istrajnost i strpljenje.

Stoga, od suštinske je važnosti da se aktivnosti uvođenja *gender mainstreaming*-a konstantno poduzimaju, da se njihovo poduzimanje ohrabruje i prati, te da se o tome podnose povremeni izvještaji.

PRILOG 1 - Istaknuti međunarodni dokumenti

▪ Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN 1325 „Žene, mir i sigurnost“

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda usvojilo je Rezoluciju o ženama, miru i sigurnosti (S/RES/1325) 31. oktobra 2000. godine. Rezolucija potvrđuje važnu ulogu žena u sprečavanju i rješavanju sukoba, mirovnim pregovorima, izgradnji i održanju mira, humanitarnoj pomoći i postkonfliktnoj rekonstrukciji, te naglašava značaj njihovog podjednakog učešća i pune uključenosti u sve napore, usmjerene na održanje i promoviranje mira i sigurnosti.

Rezolucija 1325 poziva sve aktere da povećaju učešće žena i uključe rodnu perspektivu u sve napore Ujedinjenih naroda, usmjerene na očuvanje mira i sigurnosti, te poziva sve strane u oružanom sukobu da preuzmu dodatne mjere na zaštiti žena i djevojaka od nasilja na osnovu spola, posebno silovanja i drugih oblika seksualnog zlostavljanja, te svih oblika nasilja u oružanim sukobima. Pored toga, Rezolucija 1325 predviđa i brojne obaveze zemalja članica i tijela Ujedinjenih naroda.

▪ UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena

Generalna skupština UN-a usvojila je Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 1979. godine.⁶ Konvencijom je određen pojam diskriminacije nad ženama, te su određene mjere, koje države potpisnice trebaju poduzeti sa ciljem ukidanja diskriminacije nad ženama.

Konvencija definiira diskriminaciju kao „svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovu spola, kojem je posljedica ili cilj da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, uživanje ili korištenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom području, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena.”

Prihvatajući Konvenciju, države potpisnice se opredjeljuju da će poduzeti brojne mjere da okončaju diskriminaciju nad ženama u svim oblicima, uključujući i:

- Uključivanje principa jednakosti muškaraca i žena u pravne sisteme država potpisnica, kao i ukidanje svih diskriminatornih zakona i uspostavljanje odgovarajućeg zakonodavnog okvira, koji zabranjuje diskriminaciju nad ženama,
- Uvođenje pravne zaštite prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima i osiguranje efikasne zaštite žena od svakog postupka kojim se vrši diskriminacija, putem nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija i
- Preduzimanje svih potrebnih mjera za otklanjanje diskriminacije žena od strane bilo kog lica, organizacije ili preduzeća.

Konvencija daje osnovu za ostvarenje ravnopravnosti žena i muškaraca tako što ženama osigurava jednak pristup i jednake prilike u političkom i javnom životu, uključujući i pravo na glasanje i kandidiranje na izborima, kao i na obrazovanje, zdravlje i zaposlenje. Potpisivanjem Konvencije, države potpisnice se obavezuju poduzeti odgovarajuće mjere, uključujući i zakonodavne i privremene posebne mjere, kako bi se ženama omogućilo uživanje njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pored toga, države potpisnice se također obavezuju poduzeti odgovarajuće mjere, sa ciljem ukidanja svih oblika trgovine ženama i eksploatacije žena. Zemlje koje su ratificirale ili pristupile Konvenciji, obavezne su provesti

⁶Bosna i Hercegovina pristupila je Konvenciji 1. septembra 1993. godine (preuzeto sukcesijom).

njene odredbe u praksi. Pored toga, države potpisnice se obavezuju podnositi izvještaje o zakonodavnim, sudskim, upravnim ili drugim mjerama koje su usvojile, radi primjene odredaba Konvencije, kao i napretku ostvarenom u izvještajnom periodu.

Komiteta UN-a za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena utvrdio je šest međusobno povezanih elemenata pristupa pravdi žena⁷, i to:

- utuživost,
- dostupnost,
- pristupačnost,
- kvalitet,
- odgovornost pravosudnog sistema i
- osiguravanje pravnih sredstava.

U kontekstu nasilja nad ženama, ovo znači da države potpisnice moraju implementirati cijeli niz mjera, uključujući:

- izvršenje izmjene i dopune domaćeg zakonodavnog okvira, kako bi se osiguralo da nasilje nad ženama predstavlja krivično djelo,
- uspostavljanje odgovarajuće procedure za istrage i krivično gonjenje i
- osiguranje pristupa efektivnim pravnim lijekovima i odšteti.

▪ **Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Protokol broj 12**

Iako je Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljnjem tekstu: EKLJP) rodno neutralan dokument, Evropski sud za ljudska prava uspostavio je sudsku praksu u oblasti ženskih prava i nasilja nad ženama. Pored toga, Evropski sud za ljudska prava uspostavio je i nekoliko važnih principa jednakog pristupa pravdi žena⁸.

Protokol broj 12 uz EKLJP regulira i opću zabranu diskriminacije po bilo kojoj osnovi, poput spola, rase, boje kože, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, etničkog ili socijalnog porijekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovini, rođenju ili drugom statusu.

▪ **Evropska socijalna povelja**

Evropska socijalna povelja (u daljnjem tekstu: ESP) je sporazum Vijeća Evrope, koji garantira osnovna socijalna i ekonomska prava, kao inačica EKLJP, koja se odnosi na građanska i politička prava. ESP garantira širok spektar ljudskih prava, poput zaposlenja, stanovanja, zdravlja, obrazovanja i socijalne zaštite, posebno naglašava potrebu zaštite ranjivih grupa, poput starih lica, djece, osoba sa invaliditetom i migranata, te garantira uživanje svih prava bez diskriminacije. ESP također predstavlja referentni dokument prava Evropske unije.

Većina socijalnih prava iz Povelje EU o osnovnim pravima temelji se na relevantnim članovima ESP, pa se stoga ista može smatrati socijalnim ustavom Evrope. Evropski komitet za socijalna prava nadzire primjenu ESP od strane država potpisnica, i to putem izvještavanja i mehanizma kolektivnih pritužbi.

⁷ Pogledajte Opću preporuku broj 33 Komiteta UN-a za uklanjanje svih oblika diskriminacije protiv žena koja je izdata 23. jula 2015. godine, CEDAW/C/GC/33.

⁸ Bosna i Hercegovina je članica Vijeća Evrope, a ratificirala je EKLJP 12. jula 2002. godine

▪ Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima

Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima usvojena je od strane Odbora ministara Vijeća Evrope 3. maja 2005, te je stupila na snagu 1. februara 2008. godine.⁹

Ova Konvencija odnosi se na sprečavanje i suzbijanje trgovine ženama, muškarcima i djecom u cilju eksploatacije (seksualne eksploatacije, prinudnog rada, ropstva i dr.), kao i zaštitu žrtava i gonjenje počinitelja/počiniteljica. Konvencija sadrži i odredbe o nediskriminaciji, te propisuje obavezu država potpisnica da promoviraju rodnu ravnopravnost i uključe *gender mainstreaming* u proces uspostavljanja, implementacije i praćenja mjera neophodnih za primjenu ove Konvencije.

Nezavisan mehanizam praćenja, koji čine grupa eksperata/ekspertica za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) i Vijeće strana, nadgleda implementaciju ove Konvencije od strane država potpisnica.

▪ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (tzv. Istanbulska konvencija) predstavlja pravno obavezujući akt Vijeća Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama.¹⁰

Istanbulska konvencija određuje minimalne standarde koje su države članice obavezne implementirati da bi efektivno riješile nasilje nad ženama, a zasnovana je na razumijevanju da je nasilje nad ženama oblik rodno zasnovanog nasilja, koje je počinjeno nad ženama zato što su žene. Obaveza je svake države potpisnice da sveobuhvatno pristupi rješavanju ovog problema, te da poduzme mjere, sa ciljem sprečavanja nasilja nad ženama, zaštite žrtava nasilja i kažnjavanja počinioca/počiniteljice nasilja.

Država potpisnica Istanbulske konvencije obavezna je poduzeti sljedeće mjere:

- Sprečavati sve oblike nasilja nad ženama, osigurati zaštitu žrtvama nasilja i krivično goniti počinioca/počiniteljice nasilja¹¹,
- Promovirati rodnu ravnopravnost i sprečavati nasilje nad ženama ohrabivanjem međusobnog poštovanja ili nenasilnog rješavanja sukoba i preispitivanjem rodni stereotipa, uključujući i nastavne materijale u školama¹²,
- Istražiti djela nasilja i krivično goniti počinioca/počiniteljice,
- Osigurati zaštitu i podršku za žrtve nasilja, putem, između ostalog, mjera udaljenja počinioca/počiniteljice nasilja iz zajedničkog domaćinstva, otvaranjem odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za siguran smještaj žrtava nasilja i slično,
- Osigurati mogućnost podnošenja odštetnih zahtjeva žrtvama nasilja, te omogućiti adekvatnu odštetu, ukoliko se ista ne može osigurati od počinioca/počiniteljice nasilja ili drugih izvora,

⁹Konvencija je u Bosni i Hercegovini stupila na snagu u maju 2008. godine.

¹⁰Bosna i Hercegovina je ratificirala Istanbulsku konvenciju 2013, a ista je stupila na snagu 2014. godine.

¹¹ Muškarci koji su doživjeli nasilje nisu isključeni. Naprotiv, odredbe Istanbulske konvencije primjenjuju se i na muškarce i dječake.

¹² Istanbulska konvencija ne nameće specifičan edukativni model, kada je riječ o obrazovanju u oblasti rodne ravnopravnosti i uklanjanja stereotipa. Države potpisnice su slobodne odabrati najprikladniji edukativni pristup i materijale u ovoj oblasti.

- Osigurati koordiniran pristup svih nadležnih organa, organizacija civilnog društva i drugih aktera, sa ciljem pružanja sveobuhvatne zaštite žrtvama nasilja i sprečavanja nasilja,
- Osigurati adekvatne obuke za pripadnike/ce policije i pravosuđa, sa ciljem njihovog osposobljavanja za pružanje adekvatnog odgovora na nasilje i
- Osigurati da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške poput SOS telefonskih linija, specijaliziranih ustanova za žrtve nasilja, savjetovališta i sigurnih kuća.

Istanbulska konvencija prepoznaje i značaj uloge civilnog društva u pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja, širenju svijesti i procesu promjene stavova, sa ciljem stvaranja kulture nulte tolerancije prema nasilju.

Istanbulskom konvencijom uspostavljen je dvostruki mehanizam praćenja implementacije Konvencije, i to putem Ekspertne grupe za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) i Komiteta članica.

▪ **Strategija za ravnopravnost između žena i muškaraca u Evropi za period od 2020. do 2025. godine**

Iako još uvijek nije članica EU, Bosna i Hercegovina, koja se nalazi u procesu evropskih integracija, trebala bi uzeti u obzir i Strategiju za ravnopravnost između žena i muškaraca u Evropi za period od 2020. do 2025. godine (u daljnjem tekstu: Strategija).

Ova Strategija predstavlja odraz težnje Evropske komisije za stvaranjem Unije ravnopravnosti, a sadrži ciljeve i mjere za ostvarenje značajnog napretka na putu ka jednoj rodno ravnopravnoj Evropi, do 2025. godine. Krajnji cilj Strategije je Unija u kojoj žene i muškarci, djevojčice i dječaci sa svim svojim različitostima, mogu slobodno birati svoje životne puteve, imati iste prilike za napredak, ravnopravno učestvovati u evropskom društvu i voditi ga.

Ključni ciljevi Strategije su:

- okončati rodno zasnovano nasilje,
- boriti se protiv rodni stereotipa,
- ukloniti rodni jaz na tržištu rada,
- postići jednako učešće u različitim privrednim sektorima,
- ukloniti razlike u primanjima,
- ukloniti rodni jaz u brizi i njezi i
- postići rodnu ravnotežu u odlučivanju i politici.

Dok se Strategija fokusira na aktivnosti unutar EU, istovremeno je usklađena sa vanjskom politikom EU o rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena.

PRILOG 2 - Poduzete aktivnosti na unapređenju rodne ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine

Sa ciljem uvođenja *gender mainstreaming*-a u pravosuđe Bosne i Hercegovine, širenja svijesti o ovim pitanjima, te stavljanja fokusa na problematiku rodne ravnopravnosti i jednakog pristupa pravdi, određene aktivnosti su već poduzete, te pobliže opisane u daljnjem tekstu.

▪ Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini

VSTV BiH je, 2015. godine, usvojio Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Smjernice), kao rezultat višemjesečnog rada panela pravosudnih stručnjaka/stručnjakinja iz Bosne i Hercegovine, a sa ciljem promoviranja profesionalnih odnosa i klime poštovanja unutar pravosudnih institucija.

Smjernicama je određen pojam uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i rodno zasnovanog uznemiravanja, subjekti na koje se Smjernice primjenjuju, interna procedura za preventivno djelovanje, obuka i podizanje svijesti o prevenciji seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja, te monitoring i revizija Smjernica.

VSTV BiH vrši redovni monitoring primjene Smjernica analizom godišnjih izvještaja pravosudnih institucija, koji sadrže informacije o poduzetim internim mjerama na prevenciji seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja. U skladu sa Smjernicama, savjetnici/savjetnice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja, imenovani/e od strane pravosudnih institucija, obavezni/e su upoznati osoblje sa sadržajem Smjernica, te procedurom u slučaju ispoljavanja neželjenog ponašanja.

Bitno je napomenuti i da se, na inicijativu VSTV BiH, redovno održavaju obuke za imenovane savjetnike/savjetnice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja, a sa ciljem njihovog osposobljavanja za obavljanje dužnosti savjetnika/savjetnica u skladu sa Smjernicama.

▪ Anketa o rodnoj ravnopravnosti u pravosuđu Bosne i Hercegovine

VSTV BiH je, 2018. godine, u okviru projekta „Unapređenje efikasnosti sudova i odgovornosti sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica u BiH“ - druga faza, koji finansira Vlada Švedske, proveo anonimnu anketu među sucima/sutkinjama, nesudskim osobljem i profesionalnim strankama (advokati/advokatice, tužioci/tužiteljice, vještaci/vještakinje i javni notari/notarke), u cilju utvrđivanja stavova pravosuđa BiH o rodnoj ravnopravnosti.

U anketi je učestvovalo ukupno 969 ispitanika/ispitanica, koji/e su podijelili/e svoje stavove o odnosu suda prema sudskom postupku i strankama, jednakosti plata i mogućnosti napredovanja, različitim rodnim predrasudama, kao i svoja lična iskustva (rodne predrasude, seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje), itd.

Analiza rezultata ankete pokazala je da većina ispitanika/ispitanica, koja/e je/su doživjela/e seksualno uznemiravanje i/ili uznemiravanje po osnovu spola, nije prijavila incident, radi straha od posljedica (gubitak posla, strah da im se neće vjerovati, nepovjerenje u zaštitu, društvena osuda i negativni komentari, ranije loše iskustvo i slično). Pored toga, analiza rezultata ankete pokazala je i da većina ispitanika/ispitanica smatra da se svijest o rodnoj ravnopravnosti unutar pravosuđa nalazi na srednjem nivou, te da je rodna

ravnopravnost u pravosuđu važno pitanje koje je potrebno adekvatno adresirati, zbog čega je VSTV BiH i usvojio ovu Strategiju.

▪ **Organizirane obuke od strane VSTV BiH**

S obzirom na činjenicu da promjena svijesti nije moguća bez učenja i prijema novih informacija, VSTV BiH je organizirao, te će nastaviti organizirati, obuke na temu rodne ravnopravnosti, kako za nosioce/nositeljice pravosudnih funkcija, tako i za uposlenike/uposlenice Sekretarijata VSTV BiH.

U vezi s tim, u junu 2018. godine, organizirana je obuka za osoblje Sekretarijata VSTV BiH, na temu „Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u rad pravosudnih institucija (*gender mainstreaming*)“.

Nadalje, u organizaciji Centra za edukaciju sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica FBiH, te u saradnji sa Centrom ženskih prava (Zenica), održan je seminar na temu „Rodna (ne)ravnopravnost: predrasude i stereotipi“, kao nastavak iste aktivnosti iz 2018. godine. S druge strane, pristupilo se i organizaciji obuke za osoblje Sekretarijata VSTV BiH, a na temu ravnopravnosti spolova, kao nastavka uspostavljene prakse educiranja osoblja o ovoj značajnoj temi.

Također, VSTV BiH vodi računa o tome da se programima obuke i stručnog usavršavanja entitetskih centara za edukaciju sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica obuhvate i odgovarajući seminari/radionice, na temu rodne ravnopravnosti.

Također, u 2019. godini, VSTV BiH je, u partnerstvu sa profesionalnim udruženjima sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica, organizirao okrugli sto na temu postupanja u predmetima rodno zasnovanog nasilja, kom prilikom su predstavljene dobre i loše prakse u procesuiranju predmeta rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, u kontekstu sudova i tužilaštava. Učesnici okruglog stola donijeli su 11 zaključaka u cilju prevazilaženja identificiranih izazova u postupanju u predmetima ove vrste.

▪ **TAIEX radionica o rodno zasnovanom nasilju i jednakom pristupu pravdi**

Napori, uloženi od strane VSTV BiH sa ciljem jačanja mehanizama zaštite žrtava nasilja, ogledaju se i u organizaciji TAIEX radionice (u daljnjem tekstu: Radionica) na temu „Rodno zasnovano nasilje i jednak pristup pravdi“, u martu 2019. godine, a sa ciljem razmjene iskustava i najboljih praksi u ovoj oblasti između zemalja članica EU i zemalja nečlanica EU iz regije, kao i podizanja svijesti o navedenoj problematici.

Radionici, koja je ugostila brojne međunarodne stručnjake/stručnjakinje, pristupilo je 115 učesnika/učesnica predstavnika/predstavnica pravosuđa BiH, Delegacije EU u BiH, Ambasade Švedske, nadležnih institucija izvršne vlasti, te relevantnih organizacija civilnog društva.

Učesnici/učesnice Radionice donijeli/e su 7 zaključaka, usmjerenih na unapređenje odgovora na rodno zasnovano nasilje i jednak pristup pravdi, te podizanje svijesti o ovim pitanjima.